

J. Noorduyn

Een Boeginees geschriftje over Arung Singkang

In: Bijdragen tot de Taal-, Land- en Volkenkunde 109 (1953), no: 2, Leiden, 144-152

This PDF-file was downloaded from <http://www.kitlv-journals.nl>

EEN BOEGINEES GESCHRIFTJE OVER ARUNG SINGKANG*)

In de eerste helft van de 18de eeuw heeft Wadjo' enige jaren lang een overheersende positie ingenomen tegenover de andere Boeginese staatjes op Z.W.-Celebes. Tevoren verkeerde het bijna onafgebroken in een toestand van feitelijke of theoretische afhankelijkheid van zijn machtiger buurlanden: het oude Luwu' aan zijn Noordgrens, later het Makassaarse Goa, en tenslotte het door de Hollanders begunstigde Bone aan zijn Zuidgrens.

De vrij plotselinge ¹⁾ ommekeer in zijn positie temidden der Boeginese en Makassaarse landen had Wadjo' voor een niet gering deel te danken aan een van zijn merkwaardigste vorsten: La Ma'dukëllëng Arung Singkang. Het tamelijk grote aantal historische aantekeningen dat over deze vorst in Boeginese handschriften te vinden is, getuigt reeds voor de bijzondere mate waarin hij tot de verbeelding van zijn volk heeft weten te spreken. Zo is een van de belangrijkste perioden van zijn loopbaan in een gedetailleerd en regelmatig van datering voorzien verhaal beschreven ²⁾. Dit stuk lijkt op een in zijn naaste omgeving bijgehouden dagboek te beruſten.

Instructief voor de betekenis, die de Wadjorezen zelf aan het optreden van deze vorst hechtten, is een ander verhaal over hem, uit een handschrift dat in de vorige eeuw door Dr. B. F. Matthes in zijn ver-

*) Mededeling, voor de maandvergadering van het Oosters Genootschap in Nederland op 5 November 1952 gedaan, en op een enkel punt nader uitgewerkt.

Prof. dr A. A. Cense was zo vriendelijk de copy van dit artikel door te lezen en toelichtingen te geven bij moeilijke punten.

Ook de heer G. J. Wolhoff, secretaris van de Matthes-Stichting te Makassar, en zijn Boeginese assistenten, de heren M. Djamali en M. Amin, waren zo bereidwillig over een en ander inlichtingen te verschaffen.

¹⁾ Deze machtsvergroting van Wadjo' was wel materieel voorbereid en mogelijk gemaakt door het beleid van de voorafgaande vorst, La Sallé, die de handel over zee organiseerde en uitbreidde, en daaruit bekostigde wapenvoorraden aanlegde. B. F. Matthes, Boeginese Chrestomathie I pag. 516—517 en III pag. 86; dez., Over de Wadjorezen met hun handels- en scheepswetboek, Makassar 1869, pag. 24.

²⁾ Cod. Or. 1923 VI pag. 9—43 (Univ. Bibl. Leiden).

zameling Boeginese en Makassaarse manuscripten is meegebracht³⁾. Dit korte geschriftje neemt temidden van de nuchter feiten registrerende historiografie der Boeginezen een bijzondere plaats in, doordat het duidelijk en bewust een zeer bepaalde visie op het gebeuren en op de persoon van La Ma'dukëllëng tot uitdrukking brengt.

Zijn optreden is in grote lijnen in drie perioden in te delen. Van 1737 tot 1754 was hij Hoofdvorst van Wadjo', een functie waarvoor men door de hoogste aanzienlijken van dit rijk gekozen moest worden. Tevoren, en eveneens na zijn aftreden als Hoofdvorst, maakte hij de kusten van Z.W.-Celebes en zelfs van O.-Borneo onveilig als zeerover aan het hoofd van een niet onaanzienlijke macht.

Over de aanvang van zijn acties is weinig bekend. Het schijnt dat hij, van oorsprong vorst van Singkang (een van de deelstaatjes van Wadjo'), op zee zijn fortuin is gaan zoeken, en op een gegeven moment in staat was de handelsplaats Pasir op O.-Borneo in te nemen. Hij wordt in ieder geval geregeld vorst (en soms zelfs sultan) van Pasir genoemd.

De Boeginese verhalen over hem beginnen echter pas met zijn terugkeer uit Pasir in Wadjo', althans tot voor de kust van dit land. De vorsten van Bone, Wadjo' en Soppeng, de Boeginese rijkjes die in een drievoudig verbond verenigd waren, proberen hem met alle middelen uit het land te houden, maar slagen daar volstrekt niet in. Hun gezamenlijke macht is niet opgewassen tegen die van Arung Singkang. Weldra moeten ze hem dan ook aan land laten gaan. Hij trekt nu Wadjo' door naar zijn oude vorstendom Singkang. Van alle kanten stromen zijn aanhangers toe. Zijn populariteit blijkt groot.

De drie landen Bone, Wadjo' en Soppeng vinden deze particuliere macht kennelijk gevaarlijk, en weldra ontbrandt er een hevige strijd tegen Arung Singkang. Vele dorpen worden in de as gelegd, en vele aanzienlijken sneuvelen. Vooral de Boniërs schijnen het nogal bont gemaakt te hebben. Op een gegeven oogenblik althans neemt een van de hoogste Wadjorezen, Arung Bétémpola, zijn keer („wendt zijn

³⁾ Bruikleencollectie van het Ned. Bijbel Gen. Makassaarse en Boeginese hss. no. 126 pag. 1—14. B: F. Matthes, Kort verslag van alle.... Makassaarse en Boeginese handschriften...., Amsterdam 1875, pag. 50. Matthes tekent hierbij aan: „Dit stuk is niet onaardig om te lezen.”

schild", zoals het Boeginees van een Wadjo'se kroniek het uitdrukt) en hij sluit zich bij Arung Singkang aan tegen de Boniërs. Dit is het begin van Arung Singkangs overwinning. Spoedig staat heel Wadjo' achter hem.

Midden in deze oorlog voltrekt zich een tweede wending. De toenmalige Hoofdvorst van Wadjo', La Sallé, treedt af, en tot zijn opvolger wordt gekozen. . . . Arung Singkang, in het licht van het voorgaande, niet geheel onbegrijpelijk.

Nu zijn daden zo door een wettige functie gesanctioneerd zijn, zet hij de oorlog voort, en weet tenslotte heel Wadjo' van vijanden te zuiveren, de omliggende landen te veroveren, en zelfs het machtige Bone tot onderwerping te dwingen. Hij is nu onbetwist leider der Boeginese landen. Als zodanig onderneemt hij dan in samenwerking met de Goase rebel Karaeng Bontolangkasa' een expeditie tegen Goa en Makassar, waarbij hij ook met de Hollanders aldaar slaags raakt (1739). Deze onderneming loopt minder gelukkig voor hem af, mede door het overlopen van de Boniërs naar de Hollanders, en hij moet aftrekken.

Niet lang daarna wordt een Hollandse strafexpeditie onder Gouverneur Smout tegen hem naar Wadjo' gezonden (eind 1740). De Wadjo-rezen worden verscheidene malen verslagen, maar het slot is toch, dat de Hollanders ten gevolge van gebrekkige bevoorrading en ziekte zich weer moeten inschepen zonder de eindoverwinning behaald te hebben, zelfs zonder dat er over een verdrag van bondgenootschap overeenstemming bereikt is.

Tot zover de geschiedenis van La Ma'dukëllëng Arung Singkang Arung Paséré' Hoofdvorst van Wadjo'.

* * *

Het bovenvermeld verhaal over hem uit handschrift N° 126, dat de aanleiding tot dit artikel is, behandelt slechts een zeer korte episode uit deze bijzonder succesrijke loopbaan: van zijn aankomst uit Pasir vóór de Wadjorese kust tot aan zijn landing aldaar.

Het geschriftje verdient echter om verschillende redenen de aandacht. In de eerste plaats is het merkwaardig naar zijn vorm. Het is n.l. niet geheel in het normale verhalende proza van de andere historische stukken geschreven, maar bevat allerlei poëtische woorden en uitdrukkingen, die voor een deel ontleend zijn aan de oude La Galigo

poëzie. Deze uitgebreide mythisch-epische literatuur, die nog uit voor-Moslimse tijd stamt, bevat niet alleen vele reeds lang in onbruik geraakte woorden, maar vertoont ook een eigen versvorm: versregels van vijf lettergrepen wanneer de klemtoon op de voorlaatste lettergreep van de regel valt, en van vier syllaben wanneer het accent de laatste treft. Dit tamelijk enge schema beïnvloedt tot op zekere hoogte, zeker negatief, de woordkeuze, terwijl dan omgekeerd het gebruik van specifieke La Galigo woorden als van zelf het La Galigo rythme oproept.

Wanneer men nu in een verhaal als dit over Arung Singkang La Galigo uitdrukkingen aantreft, rijst de vraag of niet het geheel in poëzie is geschreven. Inderdaad zijn er telkens gedeelten die zich volgens de La Galigo cadans laten lezen. Ook zijn gewone woorden met de geijkte middelen aan de versvorm aangepast. Zo wordt b.v. „riolona”, „vóór” door het betekenisloze voorvoegsel „lé-” tot „lériolona” vijf-lettergrepig gemaakt. En wat de woordkeus betreft, La Ma'dukëllëng wordt hier steeds met zijn minder gebruikelijke titel Arung Paséré' (vijf syllaben) genoemd in plaats van Arung Singkang (vier syllaben) ⁴⁾.

Daarnaast zijn er echter verschijnselen, die er op wijzen, dat ook aan de latere heldenpoëzie is ontleend, waarin evenwel een andere versvorm overheerst: zeven of acht lettergrepen per regel. Een dichtelijk-verheven betiteling als „Opu Bataranna Bone” past zeker niet in het La Galigo schema.

Tenslotte is in grote stukken niets van versvormen te ontdekken. Dit is misschien zo te verklaren, dat de schrijver zich vooral in de dialogen dicht bij zijn — wellicht schriftelijke, en dan zeker proza- — bronnen heeft aangesloten.

Zoveel is in ieder geval duidelijk, dat de poëtische woorden het onderwerp en speciaal de hoofdpersoon in een verheven licht plaatsen, hem in de sfeer van de vereerde oude helden heffen. En dit is zeker de bedoeling van de schrijver. Het blijkt ook uit andere dingen. De auteur plaatst n.l. het geheel in het teken van de bevrijding van Wadjo'. Het stuk opent reeds met de woorden:

„Dit is het begin van de overwinning van Wadjo'.”

En verderop blijkt dat de schrijver de bevrijding van Wadjo' (van de Boniërs in eerste instantie, en later van de Hollanders) als een

⁴⁾ Het genre der gedichten, die hoewel geen onderdeel van de La Galigo literatuur toch in de daarbij behorende versvorm geschreven zijn, draagt volgens Matthes de naam „élong-sitta'sittarëng”, d.w.z. een gedicht „waarvan de woorden meerendeels uit andere dichtstukken ontleend zijn.” Als voorbeeld kan dienen hs. no. 12361 van het British Museum te Londen, dat geschreven is in „het gewone metrum der La Galigo poëzy.” B. F. Matthes, Kort verslag enz., pag. 94.

bovennatuurlijke roeping van deze Arung Singkang ziet, die in Hollandse ogen niet anders was dan een avonturier en zeeschuimer.

Verder munten sommige gedeelten uit door een zekere humor waarmee een cynische en zelfbewuste Arung Singkang getekend is, vooral waar hij met behulp van woordspeling en beeldspraak die zijn Boeginese taal hem aan de hand doen, zijn daden tracht te rechtvaardigen. Het geheel valt op door een trefzekere korthed, waarin het zich onderscheidt van veel ellenlange heldendichten vol stereotype herhalingen.

De volgende passages in vertaling kunnen van een en ander wellicht een indruk geven.

Als Arung Singkang voor de kust van Wadjo' is aangekomen met het plan aan land te gaan, zendt de vorstin van Bone de Bonese functionaris Gëllarrëng Bontoala' als afgezant naar hem toe met zeven beschuldigingen, en hij dient daarop van repliek:

„Gëllarrëng Bontoala' kwam zitten, zette zich neder vóór de jeugdige Prins. Volgens zijn opdracht het woord te voeren namens de Heerseres de Koningin van Bone wendde hij zich tot hem en sprak:

„Met de volgende boodschap heeft de Heerseres de Koningin van Bone mij hierheen gezonden: zeven in getal zijn de misdrijven van de jonge Prins van Pasir tegenover Bone. De adat is geschonden, de voorschriften zijn overtreden. Ten eerste heeft hij toPasarai in Tobonio⁵⁾ gedood, terwijl deze tot het vorstengeslacht van Bone behoorde. Ten tweede heeft hij een gezant van Bone gedood. Ten derde heeft hij Mandar aangedaan, hij heeft de Sélimpao⁶⁾ laten vechten, hij heeft zijn geschut in stelling gebracht, hij heeft de Mara'dia schrik aangejaagd, terwijl deze een bondgenoot van Bone is. Ten vierde is hij Balang-lompo⁷⁾ langsgevaren, hij heeft er brand gesticht, terwijl dit aan Bone toebehoort. Ten vijfde is hij nog Makassar langsgevaren, hij heeft het fort beschoten, terwijl dit een groot vriend van Bone is. Ten zesde is hij nog de rivier van Tjenrana⁸⁾ binnengevaren met zonderlinge schepen, hij heeft de Arung van Bone schrik aangejaagd,

⁵⁾ Tobonio is een kustplaatsje op Borneo ongeveer 50 km ten Z. van Bandjermasin, op Hollandse kaarten voorkomend als Tabanio. Ook op de 18de eeuwse Boeginese zeekaarten luidt de naam echter Tobonio. Vgl. C. C. F. M. Le Roux en A. A. Cense, Boegineesche zeekaarten van de Indische Archipel, T. A. G. 52 (1935) pag. 710.

⁶⁾ Blijkbaar de naam van de vechthaan van Arung Singkang. Mara'dia is een Mandarse vorstentitel.

⁷⁾ Balang-lompo en Balang-tja'di zijn eilandjes voor de rede van Makassar. Het even verder genoemde fort is het fort Rotterdam, de zetel van de O. I. Compagnie te Makassar.

terwijl deze nog wel een vrouw is. Ten zevende heeft hij nog bevolen naar Kéra ⁹⁾ te gaan, hij heeft er La Sélé' laten doden, de zoon van toPalagai, met (?) twee mensen uit de stand der gegoeden en drie uit het lagere volk."

Ten antwoord sprak de Alleenheerser van Pasir:

„De woorden die Bone gesproken heeft, zijn waar. Wat betreft uw bewering dat ik toPasarai gedood heb in Tobonio: een Boniër had een Wadjorees gedood in het gebied van Pasir. Ik heb Boniërs gezocht in het gebied van Pasir, maar daar waren er geen meer. Maar nu werd er verteld, dat er wel een Boniër in Tobonio was. Dus heb ik die laten doden. Ik weet ook wel, dat toPasarai tot het vorstengeslacht van Bone behoorde. Maar daarnaast weet ik zeer zeker van het billijke recht in de Drielanden, n.l. dat de moordenaar van wie zijns gelijke was, gedood wordt. Welnu, de man die door de Boniër was gedood, was van hogen bloede in Wadjo'. Dus heb ik toPasarai in Tobonio gedood. Ge zijt nu dus precies quitte, daar hij van het vorstengeslacht van Bone was.

En wat betreft uw bewering, dat ik een gezant van Bone gedood heb: het was alleen maar zo dat ondergeschikten gingen vissen op zee en daar een ontmoeting hadden. En ten aanzien van een ontmoeting op zee geldt, dat daarbij het vissenrecht wordt toegepast: wie overwonnen wordt die wordt opgegeten ¹⁰⁾.

En wat betreft, gezant van Bone, dat ik Mandar heb aangedaan, de Mara'dia heb overwonnen en de Sélimpao heb laten vechten: duizend rijksdaalders had ik ingezet tegenover de Mara'dia. Ik vreesde dat de Sélimpao zou doden en de Mara'dia toch zou beweren dat het quitte was. Dus bracht ik mijn geschut in stelling. Dit overwoog ik dus bij mijzelf, dat de Mara'dia erover zou kunnen denken te beweren dat het quitte was. En ja, wij kooplieden doen maar het beste op onze hoede te zijn.

En wat betreft, Gëllarrëng, dat ik Balang-lompo en Balang-tja'di ben langsgevaren: het was alleen maar zo dat ondergeschikten aan land waren gegaan om zoet water te halen. Zij zeiden tot mij:

„„Heer, er zijn huizen zonder mensen.””

Ik zei:

⁹⁾ Een kustplaats in N. Wadjo'.

¹⁰⁾ Het elkaar opeten van vissen is ook vaker een zinnebeeld van rechteloosheid; vgl. de uitdrukking „sianré-baléni", „zij aten elkaar op als vissen", gebezigd bij de schildering van de rechteloosheid, die heerst in het land waar een vorst ontbreekt, b.v. aan het begin van de Bonese geschiedenis voor het optreden van de Manurung, de uit de hemel neergedaalde eerste vorst. Boeg. Chrét. I pag. 465.

„Steek er de brand in. Het zullen afgodshuizen zijn. Moge het ons tot verdienste gerekend worden in het hiernamaals.”

En wat betreft, dat ik Makassar ben langs gevaren: daar zij mij beschoten, heb ik hen beschoten.

En wat betreft, Gëllarrëng, dat ik de rivier van Tjénrana ben binnengevaren: ik heb niemand zijn schip zien veranderen. Er voeren geen pantjalëngs naar binnen, geen padéwakëngs, en geen padjalas. En hoe zou ik mijn schip veranderd kunnen hebben? Want ik heb slechts binta's, pantja'dja's en kanaikëngs¹¹⁾.

En wat betreft uw bewering, Gëllarrëng, dat ik in Kéra La Séllé' gedood heb, de zoon van toPalagai, met(?) twee mensen uit de stand der gegoeden en drie uit het lagere volk: een Boniër, Tjëllaloe geheten, had een Wadjorees gedood. Het stond bij mij vast, dat men het er mee eens zou zijn, dat hij gewroken moest worden.”

Vervolgens keerde Gëllarrëng Bontoala' naar Bone terug. Het trof nu juist, dat de prins en de Arung-pitu¹²⁾ in het paleis bijeenzaten — zo dichtopeen, dat de strikken van hun hoofdbanden elkaar raakten — tegenover de Hemelse Vorstin de Heerseres de Koningin van Bone. Toen wendde zich de Heerseres de Koningin van Bone tot hen en sprak: „Dit is mijn mening en mijn overtuiging: het is het beste een bode te zenden naar de Hoofdvorst van Wadjo'. Want volgens mij kunnen de woorden van de Vorst van Pasir niet verslagen worden.”

Dit plan wordt nu uitgevoerd. Gëllarrëng Bontoala' vertrekt naar Wadjo', en brengt zijn boodschap over aan de Hoofdvorst. Deze laat Arung Singkang roepen en zegt tot hem:

„O Vorst van Pasir, verlaat Wadjo'! Want gij zijt schuldig tegenover de Drielanden volgens zeggen van Bone.”

De Vorst van Pasir zei:

„Ik wens niet weg te gaan, indien het slechts de woorden van Bone zijn.”

Toen sprak de Hoofdvorst van Wadjo':

„Wadjo' stemt er mee in, o Vorst van Pasir. Verlaat Wadjo'!”

De Vorst van Pasir zei:

¹¹⁾ De pantjalëng en padjala zijn typen van vissersschepen, de padéwakëng is een handelsvaartuig, terwijl de binta', de pantja'dja' en de kanaikëng alleen door zeeroovers gebruikt werden. Het antwoord van Arung Singkang concentreert zich hier blijkbaar op de woorden „zonderlinge schepen” in de zojuist ingebrachte beschuldiging.

¹²⁾ De zeven rijksgroten van Bone.

„Als het Wadjo' dan pas goed gaat, zoals gij meent, laat ik het dan verlaten.”

De Hoofdvorst zei:

„Ja, dan pas gaat het Wadjo' goed, indien gij het verlaat.”

De Vorst van Pasir hield er zich nu van overtuigd, dat het goed was voor Wadjo', als hij het verliet. Daarop ging de Vorst van Pasir weg. Hij stak weer in zee. Bij Palëtté gekomen zette hij koers naar het Oosten naar Padamarang. En daar bij Padamarang legde hij aan. Hij begaf zich aan land en ging zich baden in de rivier.

Hij trof daar nu juist de grote schurftige¹³⁾. Deze sprak tot de Vorst van Pasir, zeggende:

„Keer terug, gij zult Wadjo' bevrijden.”

Haastig steeg de jonge Prins weer aan boord van zijn gulden schip om naar Doping¹⁴⁾ te zeilen en daar te landen.”

Er volgt nu nieuw overleg in Bone. Men durft geen zeeslag aan, en besluit daarom Arung Singkang toe te staan te landen, en hem dan een hinderlaag te leggen. De toestemming wordt hem meegedeeld, en met de woorden van Arung Singkang, dat hij alles op zal ruimen, wat hem in de weg gelegd zou worden, maar beslist niet zal nalaten te landen, eindigt het verhaal. En de oorlogen nemen een aanvang.

In dit kort bestek heeft het geschriftje echter de saillante punten uit de geschiedenis van deze vorst, zoals die boven in het kort zijn weergegeven, in één verhaal weten te concentreren, en is er tevens in geslaagd zijn betekenis voor zijn land, naar wat de Wadjorezen in hem gezien hebben, duidelijk te doen uitkomen.

Echter niet zijn einde! De kroniek van Wadjo' vertelt, dat hij zijn land tenslotte door een onverzoenlijke houding tegenover een van zijn onderbevelhebbers in een langdurige burgeroorlog stortte, waarvan het slot was dat hij zich als Hoofdvorst moest terugtrekken.

Nog jaren lang zette hij als vorst van de kustplaats Pénéki zijn piratenbestaan voort. Gouverneur Blok spreekt in zijn Memorie van

¹³⁾ Padamarang is een eilandje in de Mekongga-baai aan de overzijde van de Bone-golf, voor de kust van Z. O. Celebes.

Ten aanzien van de hier bedoelde schurft tekent de Heer Wolhoff o.a. aan: „Bij de Tolaki en Mekongga van de Zuid-Oostarm van Celebes komt zij veel voor en zij gold daar vroeger als een „Honorifieke kwaal”, d.w.z. dat adellijke heren er prijs op stelden ze te hebben en zich dan door slaven te laten krabben. Onder Buginezen is de kwaal zeldzaam.”

De profetische figuur van de grote schurftige is dus wel aan de cultuur van Z. O. Celebes ontleend.

¹⁴⁾ Een kustplaats in Wadjo'.

1759 de hoop uit, dat de toestand door de dood van de oude vorst spoedig zou verbeteren¹⁵⁾. Maar in 1760 bleek nog een zevendaagse conferentie tussen de drie Boeginese vorsten over de roverijen van Arung Singkang noodzakelijk¹⁶⁾. Hoewel er geen vastomlijnde plannen gemaakt werden, heeft men hem, blijkens een aantekening in de dagregisters van de Gouverneur te Makassar¹⁷⁾, toch weer in zijn nieuwe vesting aangevallen. Hierbij werd Pénéki in 1761 en 1762 belegerd. De oorlog eindigde in 1765 met de dood van Arung Singkang.

¹⁵⁾ R. Blok, *History of the island of Celebes*, Calcutta 1817, transl. by J. von Stubenvoll I pag. 86. (Deze vertaling van de Memorie van Blok is hier en daar waarschijnlijk getrouwer dan de latere uitgave in het Tijdschr. v. Ned. Ind. X (1848) dl. 1 pag. 3 vlgg.)

¹⁶⁾ B. F. Matthes, *Kort verslag enz.*, no. 125 pag. 108—125.

¹⁷⁾ *Bijdragen tot de geschiedenis van Celebes II*, Tijdschr. v. Ned. Ind. 16 (1854) dl. 2 pag. 247. De schrijver van deze Bijdragen, W. R. van Hoëvell, heeft gebruik kunnen maken van genoemde dagregisters en van de Memorie van Gouverneur Smout.

J. NOORDUYN.